

скими нагрузками, специфика обязанностей военной службы имеет рискованный характер для жизни и здоровья военнослужащих и окружающих).

Вторым видом оснований нахождения на военной службе является обязанность лица быть призванным на военную службу либо его право ее проходить. Этот вид базируется на конституционной обязанности (применительно к срочной службе) граждан Украины защищать Отчизну, ее независимость и территориальную целостность (ст. 65 Конституции Украины) либо на конституционном праве на труд (применительно к военной службе по контракту, ст. 43 Конституции Украины).

Совокупность этих двух оснований говорит о том, что (а) находится на военной службе для гражданина Украины правомерно и (б) существует законный юридический факт возникновения военно-служебных отношений между военнослужащим и государством в лице специально уполномоченных структур Министерства обороны Украины.

Отсутствие либо неполнота вышеперечисленных оснований для признания лица правомерно находящимся на военной службе говорит о том, что военно-служебных отношений не существует. Из этого следует, что лицо, находящееся на военной службе без законных на то оснований, не может считаться военнослужащим, в том числе и с уголовно-правовой точки зрения. Иными словами, такое лицо не может быть признано субъектом преступления против порядка несения либо прохождения военной службы.

*О.В. Лисодєд, канд. юрид. наук,
доцент кафедри кримінології і
кримінально-виконавчого права
Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ПРАВО ЗАСУДЖЕНИХ НА ОСОБИСТУ БЕЗПЕКУ ЗА ВИПРАВНО-ТРУДОВИМ ТА КРИМІНАЛЬНО- ВИКОНАВЧИМ КОДЕКСАМИ УКРАЇНИ

Кримінально-виконавчий кодекс України (КВК України), який набув чинності з 1 січня 2004 р., приділяє значну увагу регламентації правового статусу засуджених, на відміну від Виправно-трудового кодексу України (ВТК України), де цьому питанню була присвячена

лише одна ст. 8, яка містила загальні норми щодо правового становища осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі та виправних робіт. КВК України містить окрему гл. 2 “Правовий статус засуджених” (статті 7 – 10), у якій закріплені підвалини правового статусу засуджених (ст. 7), основні права засуджених (ст. 8), їх обов’язки (ст. 9). В окремій ст. 10 закріплено право засуджених на особисту безпеку.

Забезпечення права на безпеку як стану захищеності життєво важливих інтересів особи від будь-якої зовнішньої загрози є досить актуальним для засуджених, які відбувають покарання, пов’язані з реальним позбавленням або обмеженням волі. Знаходячись в умовах певної ізоляції від суспільства, вони не мають можливості самостійно використати всі дозволені законодавством засоби й механізми забезпечення своєї безпеки.

Норми стосовно забезпечення права засуджених на безпеку з’явилися вперше в національному законодавстві ще у 2000 р. Так, законом від 13 січня 2000 р., № 1381-XV “Про внесення змін у деякі законодавчі акти України” ВТК було доповнено ст. 81², у якій установлювалося, що в разі наявності безпеки для життя і здоров’я засуджених, до яких згідно з законодавством у зв’язку з їх участю у кримінальному судочинстві прийнято рішення про застосування заходів безпеки, адміністрація місця позбавлення волі вживає заходів до охорони цих осіб. Перелік таких заходів не наводився, але зазначалося, що разом із заходами охорони можуть бути застосовані такі, як переведення до іншого місця позбавлення волі чи окреме тримання.

Прийняття вказаного Закону було пов’язано з набранням чинності в 1993 р. двох перших, так званих віктимологічних Законів України – “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” і “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів”. У постановах про введення цих законів у дію Кабінету Міністрів доручалося подати на розгляд Верховної Ради пропозиції по приведенню законодавчих актів України у відповідність з цими законами. Тому у 2000 р. Законом України № 1381-XV були внесені відповідні зміни до КПК України, які значно розширили права потерпілих у кримінальному процесі, а також у низку інших законів України, що стосуються статусу жертви злочинів, у тому числі й у ВТК. Це було цілком правильним, бо хоча засуджені особи – по суті злочинці, які відбувають призначене їм покарання у спеціальних установах, але й стосовно їх можливе вчинення злочинів. Незважаючи на суспільну небезпеку чи тяжкість учинених ними злочинів, вони згідно з міжнародними стандартами щодо прав людини теж мають

право на правовий і соціальний захист і держава повинні забезпечувати їх особисту безпеку нарівні з іншими громадянами й особами, які знаходяться під її юрисдикцією.

Але ст. 81² ВТК передбачала застосування заходів безпеки, по-перше, тільки до осіб, які беруть покарання у виді позбавлення волі, і, по-друге, які приймають участь у кримінальному судочинстві. Попри те, що у 2001 р. ВТК України було доповнено главами 17 і 18, які встановлювали порядок виконання й відбування таких видів покарань, як арешт та обмеження волі, відповідних змін до цієї статті так і не було внесено.

Стаття ж 10 КВК України у ч. 1 закріплює загальне право на особисту безпеку всіх без обмеження категорій засуджених, в ч. 2 розширює перелік осіб, які в разі виникнення небезпеки їх життю й здоров'ю мають право звернутися до будь-якої посадової особи органу чи установи виконання покарань із проханням забезпечити особисту безпеку. Це засуджені, які відбувають покарання у виді арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, або позбавлення волі (на певний строк чи довічно). При цьому, Кодекс установлює обов'язок посадової особи вжити невідкладних заходів щодо забезпечення особистої безпеки засудженого. У ч. 3 ст. 10 установлюється, що адміністрація установи виконання покарань повинна вжити заходів до переведення засудженого в безпечне місце, а також інших заходів до усунення небезпеки, а також вирішити питання про місце подальшого відбування ним покарання. І лише в ч. 4 цієї ж статті зазначається, що у випадку наявності небезпеки для життя і здоров'я засуджених, до яких згідно з законом у зв'язку з їх участю у кримінальному судочинстві прийнято рішення про застосування заходів безпеки, адміністрація установи виконання покарань вживає заходів щодо забезпечення безпеки таких осіб, у тому числі і їх ізольоване тримання чи переведення в іншу установу виконання покарань.

Таким чином, КВК України закріпив низку прогресивних положень стосовно права засуджених на особисту безпеку. Бажано було б, щоб Державний департамент України з питань виконання покарань дійсно вживав заходів щодо реального забезпечення цього права засуджених, тому що вчинення злочинів проти життя та здоров'я особи в установах виконання покарань і на сьогодні має місце, а такий, наприклад, захід, як переведення засудженого в іншу установу виконання покарань, за нашими даними, Державним департаментом ще жодного разу не застосовувався.